

De bierwagen

In de townships van Zuid-Afrika erven de kinderen de kwalen van hun alcoholistische ouders

Beurstrend

Zak geld zoekt bedrijf
Wat kan er misgaan?

de Verdieping **6**

Zin in het alledaagse

Hendrik Gommer bouwde
zijn eigen hunebed
in de tuin

religie&filosofie **10**

Gids

In zes kilo boek is vastgelegd
welke vogels er in welke
gebieden moeten voorkomen

duurzaamheid&natuur **13**

Praten over zelfdoding

Een nieuw televisieprogramma
wil een enorm probleem
bespreekbaar maken

cultuur&media **14**

De roes van de ouders zorgt voor de schade bij hun kinderen

Verslaving reportage

In Zuid-Afrika kampen kinderen met de gevolgen van het alcoholisme van hun ouders, minstens vier keer meer dan wereldwijd. Een gevolg van armoede, uitzichtloosheid en een geschiedenis vol misbruik.

tekst **Niels Posthumus**
foto's **Bram Lammers**

Voor de baan van Moira Prins en Muschke Hendricks zijn minstens drie eigenschappen essentieel: je moet niet bang zijn voor honden, een dikke huid hebben en erg goed bestand zijn tegen de zon. De twee 28-jarige vrouwen doen in een verzengende hitte hun ronde langs de huizen van zwangere vrouwen en ouders van kinderen met foetaal-alcoholyndroom (FAS) in het township Noordeinde bij het stadje Prins Albert. Dat ligt middenin Zuid-Afrika's kurkdroge hart: de Karoo.

Gemeenschapswerkers Prins en Hendricks groeten een man die hen tegemoet komt lopen met een kruiwagen vol bier en plastic vaten goedkope wijn. De overheids-uitkeringen en lonen zijn een paar dagen geleden uitgekeerd: mensen lopen af en aan naar de slijterij. In een schriftje hebben de twee vrouwen opgeschreven waar zij moeten zijn. Ze bellen aan. Een meisje van vijftien doet open – vier maanden zwanger. Prins stelt haar vragen: hoe het gaat en of er complicaties zijn. Voorlichting over alcohol tijdens haar zwangerschap heeft dit meisje bij een eerder bezoek al gekregen. Prins: “Zeker bij tieners moet je snel zijn. Zij weten vaak het minst over de schadelijke effecten.”

Tienerszwangerschappen en foetaal-alcoholyndroom zijn twee kolossale problemen waarmee Noordeinde kampt. Daarvan was Goliat Lottering zich bewust toen hij burgemeester werd van Prins Albert. Hij groeide op in het township en is wat men in Zuid-Afrika een ‘kleurling’ noemt: iemand met raciaal gemixte voorouders. In 2016 nodigde hij de organisatie Foundation for Alcohol

Related Research (FARR) uit om onderzoek te komen doen en voorlichting te geven in zijn gemeente. FARR huurde voor dat laatste een jaar of drie geleden Prins en Hendricks in.

Hoe hard zulke voorlichting nodig is, bleek wel uit de onderzoeksresultaten. In Prins Albert lijdt 14,5 procent van de kinderen aan een aandoening die valt onder de Engelse koepelterm Foetaal Alcohol Spectrum Disorders (FASD). In het ernstigste geval gaat dat om grove hersenschade (FAS), vaak ook om een lichtere maar alsnog zeer problematische neurologisch ontwikkelingsdefect. Het kind leert erdoor moeilijker, kan zich slecht concentreren of vertoont ongecontroleerd gedrag. En dan is er nog de aanzienlijke kans op een beschadiging aan zijn organen, afhankelijk van wanneer moeder tijdens haar zwangerschap heeft gedronken en hoeveel.

Wereldwijd wordt zo'n 1,5 procent van alle kinderen geboren met FASD. In Prins Albert ligt dat percentage dus tien keer zo hoog. En er zijn zelfs Zuid-Afrikaanse gebieden waar 28 op elke honderd kinderen met zulke aandoeningen ter wereld komen. Dat betreft meestal erg arme, afgelegen plattelandsgebieden, waar weinig voorlichting bestaat en werkloosheidspercentages oplopen tot wel 80 procent. “Vergeten gemeenschappen”, noemt FARR-directeur Leana Olivier die plekken. Vandaag is zij op bezoek in Prins Albert. “Het gaat om dorpen waar een onvoorstelbare uitzichtloosheid heerst. Hier in Prins Albert bestaat tenminste nog hoop en de ambitie om de situatie te veranderen.”

Uitzonderlijke hoeveelheden

De Zuid-Afrikaanse regering schat dat in heel het land zeker 6 procent van alle kinderen FASD heeft. Sommige onderzoeken gaan zelfs uit van 11 procent. Geen land ter wereld kent een hoger percentage. Toch drinkt een omvangrijk deel, bijna driekwart van alle Zuid-Afrikanen, niet of nauwelijks. Het probleem is alleen dat wie wel alcohol nuttigt dat meestal doet in uitzonderlijke hoeveelheden: 34,9 liter pure alcohol per drinker per jaar. Dat komt neer op elke dag twee liter bier.

Het gaat niet alleen om zwarte Zuid-Afri-

kanen en ‘kleurlingen’. Nee, witte Zuid-Afrikanen drinken van iedereen zelfs het vaakst. FASD is zeker niet alleen een ‘zwart of kleuringenprobleem’, benadrukt Olivier. “Alleen koppelen artsen bij witte, meer welvarende Zuid-Afrikaanse kinderen eventuele aangeboren defecten minder vaak aan moeders alcoholconsumptie tijdens de zwangerschap. Dat gebeurt ook wereldwijd een stuk minder binnen de rijkere maatschappelijke klassen.”

Wie dronken is, komt minder snel in verzet tegen uitbuiting en onderdrukking

FARR-voorlichters Prins en Hendricks sjokken intussen voort in de brandende zon. Ze kloppen aan bij een tweede huis in Noordeinde, maar krijgen daar meteen de volle laag. Een tante van de vrouw die ze zoeken, stuurt hen weg. “Zag je hoe agressief zij was”, vraagt Hendricks nadat ze verder zijn gelopen. Nee, niet iedereen ontvangt hen met open armen. Er rust een taboe op FASD. En townships als Noordeinde lopen sowieso niet zelden over van frustratie en woede.

Ondanks de extreem hoge FASD-prevalentie is er in Zuid-Afrika nauwelijks sprake van grootschalige, nationale voorlichting. Bier- en wijnflessen hoeven geen waarschuwingslabel te dragen. En ook voor een organisatie als FARR is het lastig voldoende fondsen voor haar onderzoek en informatie-

campagnes te werven. Er zijn nu eenmaal veel problemen die in Zuid-Afrika strijden om de aandacht: hiv, huiselijk geweld, werkloosheid, armoede. Stuk voor stuk problemen die vaker de krantenkoppen halen en waarvoor, in ieder geval in theorie, duidelijke oplossingen bestaan. FAS daarentegen is een aandoening die niet te genezen valt: de opgelopen schade herstelt nooit meer. Projecten voor kinderen met FASD dienen dus langdurig te zijn. En hun succes is niet altijd in cijfers uit te drukken.

Rum uit suiker

Halverwege vorig jaar werd het Hendricks bijna te veel, vertelt ze in de stoffige straten van Noordeinde. “Ik had een cliënt die zwanger was, maar die vorig jaar tijdens de lockdown elke dag dronk.” Dat de verkoop van alcohol in die periode verboden was, hinderde niet. Hendricks lacht. “Mensen maakten toen gewoon zelf hun alcohol: bier uit appels en ananassen, rum uit suiker, wodka uit aardappelen.”

Ze vertelde de vrouw dat haar drankzucht gevaarlijk was voor haar ongeboren kindje, maar het hielp niet. “Ze bleef drinken, op een gegeven moment zelfs spiritus. Ze zei dat haar man haar in de steek had gelaten, dat ze door corona geen werk meer had, dat ze zichzelf en haar kind wilde doden. Ik vond het verschrikkelijk om te zien. Ik had het gevoel dat het mijn schuld was, dat ik faalde. Ik heb veel gehuild.” Het kindje werd uiteindelijk twee maanden te vroeg geboren. Het was te klein, had longproblemen, moest lang in het ziekenhuis blijven. Hendricks: “En de moeder drinkt nog steeds.”

Prins klopt aan bij een derde huis. Een vrouw in een geel shirt komt stomdronken naar buiten. Haar zoon heeft FAS. Prins en Hendricks vragen hoe het met hem gaat. Ze antwoordt met dubbele tong dat ze niet weet waar hij uithangt. Hij drinkt inmiddels zelf ook en rookt drugs. Hij steelt haar geld. Wanneer het gesprek is afgerond en ze de hoek om is, fluitstert Prins: “Het is zo tragisch. Haar zoon weet niet beter dan dat je de hele dag drinkt en drugs gebruikt. Hij ziet dat bij zijn ouders. Weet je hoe oud hij is? Pas negen of tien.” Ze glimlacht bedroefd. “Maar er zijn ook heel veel moeders die wel

Moira Prins en Muschke Hendricks op huisbezoek in het township van Prins Albert, onder zijn ze te gast op de basisschool voor een schriftjes.

Witte boeren betaalden hun werkers, ook vrouwen, in wijn uit

Alcoholindustrie helpt strijd tegen FASD financieren, maar praat er liever niet over

In de strijd tegen het foetaal-alcoholyndroom in Zuid-Afrika spelen uitgekend drankproducenten een belangrijke rol. Zij zijn vaak de belangrijkste donoren voor organisaties als FARR. Ook het project in Prins Albert wordt gefinancierd door Aware.org, een stichting die door de alcoholindustrie is opgericht om hun fondsen met betrekking op maatschappelijk verantwoord ondernemen te bundelen.

Een van de bedrijven die aan Aware.org bijdraagt, is Heineken. Maar de Nederlandse bierbrouwer praat desalniettemin liever niet over het heikele onderwerp van foetaal-alcoholyndroom. Woordvoerder Kate Kenny verwijst in antwoord op vragen naar de Beer Association of South Africa. “Die verwoordt het standpunt van Heineken.” Maar ook die organisatie weigert commentaar te geven.

Critici noemen de donaties van de drankindustrie vaak geld om het schuldgevoel mee af te kopen. En toegegeven: **ruim 1 miljoen euro in de laatste twee jaar voor de bestrijding van FASD is bovendien niet veel voor een sector waarin tot de coronacrisis nog jaarlijks ruim 7 miljard euro omging.** Maar volgens FARR-directeur Leana Olivier is het FASD-probleem in Zuid-Afrika simpelweg zo groot dat alle hulp meer dan welkom is. Zeker ook donaties van de drankindustrie.

Want die giften hebben effect. “Zo hebben we in Prins Albert in een relatief korte tijd van vier jaar, samen met de gemeenschap, veruit de meeste zwangere vrouwen kunnen bereiken en informeren”, zegt Olivier. “**Van de baby's die er de afgelopen twee jaar zijn geboren, is minder dan 4 procent ge-diagnosticeerd met FASD: een enorme daling ten opzichte de 14,5 procent in de periode daarvoor.**”

naar onze adviezen en informatie luisteren, hoor. Voor hen doen we het.”

Een paar factoren liggen ten grondslag aan het alcohol- en FASD-probleem in Zuid-Afrika. De schrijnende armoede en reusachtige werkloosheid vormen de basis. Daar komen andere problemen, zoals het frequente huiselijk geweld en de talloze gebroken gezinnen bovenop – slechts een derde van alle kinderen in Zuid-Afrika woont samen met beide ouders. Het maakt met name vrouwen kwetsbaar. Ook zwangere vrouwen.

Een deel van hen drinkt de ellende weg. De grote toegankelijkheid van alcohol maakt dat zij daartoe kans hebben: tot in de kleinste gehuchten reiken de alcoholtransporten. En (zelfgestookte) alcohol is goedkoop.

Toch speelt ook de geschiedenis een rol. Zo maakten de Nederlandse kolonisten (zelf berucht om hun eigen drankgebruik) na hun aankomst in de Kaap in 1652 de slaven op hun boerderijen doelbewust alcoholverslaafd. Dan waren zij afhankelijk. Alcohol bleef daarna 350 jaar lang een geliefd onderdrukkingsmechanisme in Zuid-Afrika. Via het dopsysteem bijvoorbeeld: witte boeren die hun werkers – mannen en al dan niet zwangere vrouwen – in wijn uitbetaalden.

Of via de bierhallen die het apartheidsregime in de zwarte townships bouwde. Want wie dronken is, komt minder snel in verzet tegen uitbuiting en onderdrukking. In menig Zuid-Afrikaanse gemeenschap bouwde zich zo, van generatie op generatie, een traditie van *bingedrinking* en alcoholmisbruik op.

Aandoening

Na hun ronde door het township koelen Prins en Hendricks op kantoor even af met een flesje water. Maar al snel daarna moeten ze door naar de basisschool. Daar verzorgen ze, samen met hun projectleider Christel Botes, in de bibliotheek een ondersteuningsprogramma voor leerlingen met FASD. Er zitten bij aankomst zeven kinderen klaar. Schoolhoofd Samuel Delpot heeft hun namen via de intercom omgeroepen. “Maar al tijd zonder te vermelden waarom zij naar de bibliotheek moeten komen. Als wij hun aandoening benoemen, zullen zij worden gepest.”

De kinderen hebben een potlood voor zich liggen. Ze zijn tussen de negen en elf jaar oud, maar opvallend klein voor hun leeftijd. Dat geldt zeker voor hun schedels:

de groei van hun hersenen is immers belemmerd. Een paar hebben ook andere zichtbare kenmerken: een lange neusbrug, smalle kin, kleine ogen en een dunne bovenlip. Ze lopen qua ontwikkeling zo ver achter op hun leeftijdsgenootjes dat zij zelfs nog moeten oefenen in het vasthouden van een potlood. Prins, Botes en Hendricks zetten daar met een stift twee puntjes op. “Dat zijn de ogen van een slak”, leggen zij de kinderen geduldig uit. Daarna zetten ze ook een stip op de duim en wijsvinger van de kinderen. “En dat is zijn brilletje. Proberen jullie nu maar eens de bril maar op de ogen van de slak te zetten.”

Daarna moeten de leerlingen van tien jaar simpele opdrachten doen. En daarna leest Hendricks een verhaaltje voor. “De kinderen moeten ook leren luisteren”, legt FARR-directeur Olivier uit, die vanuit een hoek de gang van zaken observeert. “Kinderen met FASD hebben meestal grote problemen met hun concentratie. Ze kunnen niet stil zitten. Dit soort ondersteuningslessen duurt daarom nooit lang. Meer dan drie kwartier is te vermoeiend voor de kinderen. Maar vandaag zijn ze erg rustig. Ze doen het geweldig.”